

På jagt efter brændevinstøj

Ved Søren Alkærsig.

—

DEN 27. marts 1782 var der stort opløb på Askov gade. Consumtionsbetjentene fra Kolding var kommen til byen for at lede efter ulovligt brændevinstøj, og de løjer måtte alle være med til, både mænd og kvinder, ikke at tale om børn og hunde. Betjentene havde heller ikke savnet de opmuntrende tilråb og nærgående spørgsmål, der var gængs ved en sådan lejlighed, — det var de så vant til, de fandt, at det var rimeligt og retfærdigt, og de passede da også deres sager uden at lade sig anfægte af det. Men da de var færdige med undersøgelsen i den første gård og igen var kommen ud på gaden, begyndte stillingen at blive betænkelig. Folk stimlede sammen om dem, skældte dem ud og indtog — efter betjentenes sigende — en så truende holdning, at de ikke turde fortsætte. Og da de endelig kørte ud af byen, blev der sendt endel sten og jordklumper efter dem, hvoraf dog kun en ramte.

Dette fandt den høje øvrighed gik for vidt, og et par måneder efter blev der anlagt sag mod alle de Askov bymænd — en for alle og alle for en. Der blev i den anledning holdt en mængde forhør, der varede fra 12. juni 1782 til 25. februar 1783, — dels på

herredskontoret, dels på herregården Estrup, som Askov hørte under, og dels i Askov by.

Ved disse forhør »formener actor at have oplyst og bevist, det der nævnte dag ved bemeldte inkquisition i Askov er sket et sammenløb af alle bymænd, koner, karle, piger og drenge omkring inkvirenternes vogn, og den medhavende rettens betjent truet til at give forklaring, hvor de havde været, hvad de vilde, item hvorhen, at de havde ladet se tegn til oprør, givet inkvirenterne grove ord og derved forskrækket dem fra videre inkquisition, ja endog ved bortkørslen stenet dem af byen. Vel havde ingen ophavsmand været at finde til dette sammenløb, eller hvem som havde forøvet førstnævnte forbrydelser, ej heller var de indstævnedede drenge overbeviste, at stenkastelsen ved dem var sket og følgelig ingen påstand mod dennem nedlagt, men da dels at bymændene selv havde tilstået at var på gaden (sic!) bemeldte tid, ligesom og en del andre af byens folk efter vidneforklaring da der var tilstede, så formener actor, at alt bør skrives på Askov mænds regning, da den skyldige især ej har været at opdage, hvorfor han og på grund af forordningen 26. april 1776 påstår, at tvende af Askov bymænd efter lodkastning bør hendømmes at arbejde i nærmeste fæstning et år, og samtidig én for alle og alle for én betale denne sags omkostninger.«

Den her nævnte forordning af 1776 var en af de mange, som regeringen havde udstedt for at hindre den ulovlige brændevinsbrænding og for at beskytte de privilegerede brændere. Til 1773 havde det gået, som det kunde, d. v. s. ingen rettede sig efter loven, og når man indtil den tid ingen retssager om ulovlig brændevinsbrænding træffer, da behøver man

ikke at kende meget til tiden for at vide, hvad det betyder. Men saa kom der i Guldbergs og Bernstorffs tid tre forordninger med korte mellemrum: 1773, 1776 og 1786, som tager meget krasse forholdsregler, — det var åbenbart meningen, at nu skulde det være forbi. Det ses dog ikke, at det hjalp det mindste, når vi undtager den snes år omkring disse forordningers fremkomst. Da kan man i justitsprotokollerne træffe en enkelt herhen hørende sag, og den foreliggende er altså en af dem.

Men lovens ordlyd var altså streng nok, og en enkelt gang fik en stakkels bonde det også at føle. Mulkten var 30 rdl. første gang, og *bønder kunde ikke sone gentagelser med bøder*, men fik 3—6 måneders fæstningsarbejde. I tilfælde af voldsom modstand mod husundersøgelser skal hele byens befolkning forhøres, »men vil ingen udlægge samme skyldige, skal tvende af byens vederhæftige gårdmænd straks arresteres og forblive udi arresten, indtil de haver navngivet de skyldige, og af disse skal da to eller flere efter lodkastning dømmes til fæstningsarbejde på et eller flere år efter sagens beskaffenhed.« — Man skal dog vist lede længe, selv i vore ældre love, for at finde mage til vilkårlighed! Det er altså efter denne sidste passus, at aktor vil have de Askov bønder dømt og straffet.

Men kammerassessor Lautrup på Estrup lod ikke sine bønder i stikken. Ved fremlagte tingsvidner beviser han, at betjentenes rapport er i højeste grad upålidelig, han anser det tillige for meget uretfærdigt, at bymændene skulde spille om, hvem der skal i slaveriet, da en stor del af dem slet ikke var med ved tumulten, og endelig kan han ikke finde nogen forbry-

delse i, at enkelte af bymændene tilfældigvis (!) var på gaden sammen med betjentene. Af disse grunde påstår han sine bønder frifundne for aktors tiltale. — I tilslutning hertil påstår fem af de ni bymænd sig frifundne (ved deres sagfører Jens Lassen fra Hundsbæk), da de ikke har haft noget med den hele sag at gøre.

I den første påstand må retten give Lautrup medhold og tildels også i den anden, og den kommer tilsidst til det resultat, at »hvad man kan antage for bevist er allene dette: At inkquisitionen uden mindste hinder blev foretaget hos en mand i Askov, men at en samling af byfolkene imidlertid skete ved vognen, og de havde, som de tvende vidner udtrykker sig, brugt mund imod rettens betjente, samt at der blev kastet med sten eller jordklumper efter bemeldte inkvirenter, da de kørte af byen, som kom fra de forsamlede folk og ramte den ene consumtionsbetjent. Endelig har alene tre af bymændene tilstået, at de hændelsesvis befandt sig på Askov gade nævnte tid tilligemed nogle flere af byens folk, men derhos enstemmig benægtet, at inkvirenterne blev hindret eller uhøflig begejnet; den ene af dem skulde alene have forespurgt sig, hvorfra disse frémmede var, samt hvad bevis de medbragte for at være berettiget til inkquisition, hvilket sidste også bestyrkes af rapporten, så utilforladelig den ellers er befunden at være forfattet.«

Efter dette skulde man jo tro, at bønderne måtte blive frikendte, og det uden forbehold. Men sådan går det ikke. Nu kommer der nemlig nogle vendinger, som man efter dette neppe havde ventet, og dog er de helt i overensstemmelse med den gældende lov, således som den nu engang var:

»Men da der dog efter alle de forte vidners forklaring var foruden de navngivne tvende bymænd endel af Askov byes folk tilstede på gaden, og ingen af de seks mænd hver især under sagen fuldkommelig har bevist, at hverken de selv ej heller nogen på deres vegne var mødt ved samlingen, så synes det og, at samtlige ni beboere i Askov kan anses lige skyldige (!) indtil de enhver for sig har fralagt sig den mod dem formenende beskyldning og den formodning, der i acten findes imod dem som strafskyldige. Det blotte sammenløb i og for sig selv betragtet er vel ikke under straf forbuden, ikke destomindre kan det ej nægtes, at det beviste sammenløb på Askov gade jo meget forøger den mod bemeldte byes beboere opkomne formodning, at de ved trusel har hindret inkvisitionsforretningens fremme, samt forrettet eller ladet forrette den omvundne stenkastelse. Efter alt foranførte med øvrige sagens omstændigheder ser man sig allerunderdanigst foøføjet til således *at kjende og domme for ret*, at samtlige sagsøgte Askov byes beboere eller så mange af dem, som med en uskadtt samvittighed trøster sig dertil, bør hver for sig aflægge sådan benægtelsesed: At han ikke ved den omtalte inkquisition har været ophavsmand til, at byens folk skulde samles for denne inkvisitionsforretning at hindre, ej heller selv i forretningen gjort nogen hinder eller modstand og hverken truet eller overfaldet den medhaftte rettens betjent eller nogen af inkvirenterne eller deres følge; ja i særdeleshed ej heller ved deres afrejse fra byen kastet efter dem med sten eller andet, og endelig at han ikke havde foranstaltet noget af forbemeldte af andre i hans sted iværksat. — Den eller de af dem, som da en sådan ed aflægger, bør for actors tiltale i denne sag aldeles fri at være. Men så

mange af forhen navngiven Askov bymænd som ej trøster sig til forskrevne ed med frelst samvittighed at gøre, bliver 'som skyldige at anse. Følgelig bør tvende af dem efter forud sket lodkastning ifølge forordning 25. april 1776 *at arbejde et år udi Københavns fæstning*, men skulde de indtil 1 à 2 fralægge sig sagen ved ed, finder lodkastningen ej sted, da disse hver for sig udstår den tildømte fæstningsstraf.« —

Hvordan det så ender, ses ikke, men kan man slutte fra lignende tilfælde, og det kan man sikkert, så har de Askov bønder alle aflagt den forlangte ed. — Med den »frelste samvittighed« kunde det vel være så som så, i alt fald efter den juridiske betragtning, men derefter dømte folk heller ikke hverken sig selv eller andre, navnlig ikke når det angik en sag med toldvæsenet. — Og så var de jo mange om det, og den ene har vel næppe følt sig mere skyldig end den anden — kunde hans nabo aflægge eden, så kunde han også. De har følt dette, som så meget andet i de dage, som en fælles ulykke, de skulde bære sammen, og det er der næppe noget at sige til, når regeringen — og det endda i selve loven, som vi har set, hyldede ganske den samme betragtning. —

Kilde: Gørding-Malt herreders justitsprotokol 1776—84.
